

Szendi Tünde

Az *Életmesék* oralhistory-projekt a szlovákiai magyar oral history irodalmában

„Múltunk emlékei segítik az identitásunk megerősítését, jelenünk megértését, valamint jövőnk tervezését. Felmenőink történeteiben önmagunkra ismerhetünk: az útkeresés, a nehézségekkel való megküzdés, a sikerek, az önfeledt, boldog pillanatok mindannyiunk életében jelen vannak. Ezek a közös élmények erősítik a (beszélgető felek közti) összetartozás érzését” (Molnár–Szendi szerk., 2022, 10).

Az oral history – avagy az elbeszélttörténelem-kutatásnak ma már szlovákiai magyar viszonylatban is gazdag az irodalma. Ebbe illeszkedik bele a TANDEM nonprofit szervezet által 2014-ben életre hívott, *Életmesék*re keresztelt oralhistory-projektje, amely során Szlovákia magyarlakta régióinak elbeszélt történelmét igyekeztek rögzíteni. Jelen írás áttekinti a szlovákiai magyar oral history irodalmát és bemutatja az *Életmesék* projektjét.

Elméleti háttér

Az elbeszélt történelem a történelem elmondásának, megismerésének legősibb formája (Sági–Rigó, 2011, 244), lényege pedig „a(z) történelmi) események résztvevőivel vagy szemtanúival készített beszélgetések tudományos dokumentálása és elemzése” (Kojanitz, 2020, 17). Az elbeszélt történelem mint forrás elfogadott módszerré vált a szociológiában, a kulturális antropológiában, a néprajzban és az újságírás területén. A II. világháború után reneszánszát élte, az 1960-as években a 20. és 21. századi történések feltárására használták (Kojanitz, 2020). Az utóbbi évtizedekben önálló kutatási diszciplínává nőtte ki magát (Arapovics, 2007, 72–73). Tanulási eszköznek többek között könnyű elérhetősége és rugalmas felhasználása miatt javasolják a szakemberek, és azért, mert a személyes történeteken keresztül „*emberi arcot nyer*” a történelem a diákok számára. Az elbeszélt források elemzése, összevetése más történeti forrásokkal nagymértékben *fejleszti a kritikai látásmódot, és elősegíti a kritikai szemlélet iránti igény kialakulását, valamint felhívja a figyelmet a történelmi források hitelességének kérdésére*. Lehetőséget teremt arra is, hogy nagy mennyiségű ismeretanyaggal szolgáljon olyan területen is, amelyről kevés egyéb forrás áll rendelkezésünkre (Arapovics, 2007, 76).

A módszer további előnyei:

- betekintést nyújt számukra a mindennapi emberek történelmi tapasztalataiba és nézőpontjába;
- rálátást enged a közelmúlt történelmi helyszíreire, a száraz tankönyvi leírásokba lelket lehel, és gyakran olyan plasztikus történelmi panorámát kínál, amelyet másodlagos források írott formában nem kínálhatnak;
- olyan embereket, társadalmi csoportokat mutat be, akik általában hiányoznak a hivatalos történetírásból és a történelemkönyvekből;
- hasznos viszonyítási pontként szolgálhat más hagyományos történeti források elemzésekor, valamint a történészek által képviselt álláspont értelmezésében; a kortárs interjúalanyok személyes visszaemlékezései a 20. századra vonatkozóan sokszor nagy

- segítséget jelentenek a diákok számára abban, hogy felfedezzék és alkalmazzák a történeti kontinuitás és változás kulcsfogalmait a tanulási folyamatban;
- ugyanazokat az alapelveket és kritikai eljárásokat kell végrehajtaniuk e forráscsoporttal kapcsolatban, mint a hagyományos történeti források esetében (szelekció, előítélet és elfogultságok kiemelése, logikai ellentmondások és információk hiányosságok kimutatása) (Bob Stradlinget idézi Arapovics, 2007, 76–77).

A szlovákiai magyar oralhistory-kutatások

Szlovákiában magyar nyelvű oralhistory-kutatásokat a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársai végeztek többek között olyan különböző, a szlovákiai magyarság szempontjából (is) meghatározó témák mentén, mint a rendszerváltás, a szovjet hadifogság, az úgynevezett nyugati fogság, a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak vagy az első bécsi döntés. Ezeket a kutatásokat az *Elbeszélt történelem* című sorozatban publikálták – néhányat a Történelemtanárok Társulásával közösen (Popély–Simon szerk., 2009, 2010; Kőrös szerk., 2015, 2016, 2019; Molnár szerk., 2016; Simon szerk., 2018). Szintén a Fórum Intézet égisze alatt jelent meg a *Nem mindennapi beszélgetéseink* című sorozat (W1). Kőrös Zoltán, a projekt vezető munkatársa 2022-ben negyven mélyinterjút készített, Laczkó Sándor vezetésével pedig nyolcat videóra is rögzítettek. Az intézet Etnológiai Központjának gondozásában L. Juhász Ilona etnológus jóvoltából 2023-ban jelent meg egy újabb témához, a Csehszlovákia 1968-as katonai megszállásához kapcsolódó visszaemlékezéseket feldolgozó anyag (L. Juhász, 2023).

Forrás: A TANDEM n. o. archívuma ([Életmesék gyűjtése](#) | [TANDEM, n.o.](#))

A TANDEM oralhistory-kutatásai, avagy az *Életmesék* projekt

A komáromi székhelyű TANDEM nonprofit szervezet 2014 óta foglalkozik Dél-Szlovákia-szerte narratív élettörténeti interjúk gyűjtésével az *Életmesék* projekt keretében (W2, W3). A szervezetnek a közösségek összekovácsolását, az értékek megőrzését és közvetítését, valamint a tudatos emberré nevelést célzó sokrétű tevékenységébe illeszkednek bele az évről évre megvalósuló kutatások, amelyeket szakértői irányítással és önkéntesek bevonásával valósítanak meg. A projekt „anyja” és egyik szakmai vezetője Molnár Kriszta szociológus, aki a kötetek közül számosnak szerkesztője is.

A kutatás 2014-ben indult az ő szakmai irányításával a csallóközi és a gömöri régióban. Az interjúk készítésébe helyi fiatalokat kapcsoltak be, akik a gútai és a hanvai idősök otthonában beszélgettek az ott lakókkal (Molnár szerk., 2014, 2015). A további években a beszélgetéseket Pozsonyban és Szenc környékén, Nógrádban, a Bodroghözben, 2018-ban az Ung-vidéken rögzítették, 2019-ben Zoboralján, 2022-ben Mátyusföldön, 2024-ben pedig a Vág és Garam közén (Lukács szerk., 2016, 2017; Molnár–Szendi szerk., 2019, 2020, 2022, 2025).

Módszer és kutatás

A kilenc szlovákiai magyar régióban megvalósult kutatás során régióként átlagosan 20-30 (egy-egy különleges esetben 40 körüli) interjú készült az évek során. A TANDEM munkatársai és a folyamatba bevont szakemberek és önkéntesek (Gömört és Csallóközt leszámítva) olyan 70 év feletti idős férfiakhoz és nőkhez igyekeztek eljutni, akik nyitottak voltak arra, hogy megosszák velük saját életük történetét. Felkutatásuk hólabda-módszerrel zajlott: a kiválasztott településeken a helyi közösségi élet mozgatórugóit, aktív szereplőit (lelkészeket, polgármestereket, közösségvezetőket, Csemadok-aktivistákat, tanítókat, kultúraszervezőket) kerestek fel, és az ő közvetítésük révén jutottak el az interjúalanyokhoz.

A gyűjtés során az *élettörténeti interjú* módszerét alkalmazták, amely a biográfiai módszerek csoportjába tartozik, és a narratív interjúk egy típusa. Lényege, hogy az interjú készítője mindvégig igyekszik háttérben maradni, teret hagyva a beszélőnek, hogy az szabadon megalkothassa a saját történetét abban a sorrendiségben, a számára fontos vezérfonal mentén. Az interjúalanyok felé csupán egyetlen kérést fogalmaznak meg: „Mesélje el az életét úgy, ahogyan emlékszik rá!”. Ezek az elbeszélések természetesen csak szubjektívek lehetnek, hiszen a beszélő spontán, megismételhetetlen módon válogatja össze életének azokat a részleteit, amelyek az adott pillanatban valamilyen fontosak számára. Nyilvánvalóan elkerülhetetlen azonban, hogy az interjú készítője – jelenlétével, személyiségével – ne befolyásolja az elmesélt történeteket. Egy-egy élettörténeti interjút tehát soha nem lehet minden tekintetben azonos módon elkészíteni, hiszen az interjú alanya és készítőjének élethelyzete, a körülmények egyaránt befolyásolják a felszínre kerülő mozaikokat (Heltai–Tarjányi, 1999; Bögre, 2003).

Forrás: A TANDEM n. o. archívuma ([Életmesék gyűjtése](#) | [TANDEM, n.o.](#))

Az interjúkat általában 4-6 fős csapatok rögzítették és gépelték le később, miután egy kétnapos szakmai felkészítés során megismerkedtek a régió történetével, sajátosságaival és a narratív interjú készítésének módszerével. A teljes interjúk feldolgozását egy vagy két szakértő – az adott kötet szerkesztője/szerkesztői – végezték úgy, hogy a szövegekből kiemelkedő, hangsúlyos témák mentén válogatást és összehasonlító elemzést készítettek.

A szövegek közlésének módja

Az interjúk írásbeli rögzítése állandó dilemma a szerkesztők számára. A korábbi évek során megjelent kötetekben a spontán, beszélt nyelvhez voltak hűek, és minimálisan szerkesztették meg a lejegyzett hanganyagokat, a legutóbbi könyvek esetében azonban változtattak a korábbi gyakorlaton, és az interjúrészleteket nyelvtani és stilisztikai finomításokkal adták közre, megjegyezték azonban, hogy „a szerkesztői beavatkozások semmilyen mértékben nem érintik a szövegek tartalmi részét, csupán az értő olvasást hivatottak segíteni” (Molnár–Szendi szerk., 2022, 12). Mivel a kötetek ismeretterjesztő célúak, olvasóközönségük pedig laikus, a szövegek közlésénél nem a tudományos hűségre, hanem az érthetőségre, a befogadásra törekedtek: „Egyrészt szeretnénk megőrizni, visszaadni valamit az adott régió beszélt nyelvéből, tájszólásából, másrészt pedig célunk, hogy a szövegek a tájszólást nem beszélők számára is érthetőek legyenek, ezért a beszélt szöveg tájnyelvi elemeinek a megőrzése érdekében – a nyelvészek által használt tudományos kódolás és a köznyelvi magyar két szélsősége közötti – kompromisszumos megoldásként igyekeztünk fonetikusán gépelni az interjúkat” (Molnár–Szendi szerk., 2022, 12).

Forrás: A TANDEM n. o. archívuma ([Életmesék gyűjtése](#) | [TANDEM, n.o.](#))

A kötetek felépítése

Az adott év kutatási eredményeként megjelenő kötetekben tehát egy tematikus (régióbeli) gyűjtést tárnak az olvasók elé. A kutatási módszer és a régió társadalomtörténeti és néprajzi sajátosságainak ismertetése után az interjúk elemzése következik, amelyet két rendezőelv mentén kerül bemutatásra: az egyik az emberi élet fordulóihoz és szakaszaihoz kötődő történetek és narratívák összegzése, elemzése, a másik pedig a 20. századi történelmi események által meghatározott tematika, amelyben azt veszik sorra, hogyan és hányféleképpen íródtak be az elbeszélők emlékezetébe mindazok az események, amelyek az ő életük során

zajlottak és történelmi jelentőséggel is bírnak. A leggyakrabban felmerülő témák között az iskolás évek, a fiatalkor, a munka, az ismerkedés, a családalapítás és a gyermeknevelés; a család, a közösség és a hagyományok szerepe, valamint a háborúról, veszteségekről, nehézségekről, reményről és kitartásról, megküzdési stratégiákról szóló emlékek szerepelnek. A zoborvidéki anyag esetében a különböző témákat a narratív identitás szemszögéből is megvizsgálták, ill. az interjúkból megmutatkozó, egész életet átívelő narratívákat is elemezték (Molnár–Szendi szerk., 2020).

Felhasznált irodalom

Arapovics Mária (2007): *Az elbeszélte történelem (oral history) lehetőségei az andragógia oktatásában*. In: Képzés és Gyakorlat, 5. évf., 1. sz., 71–82.

Bögre Zsuzsanna (2003): *Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban*. In: Szociológiai Szemle, 13. évf., 1. sz., 155–168.

Heltai Erzsébet–Tarjányi József (1999): *A szociológiai interjú készítése*. Kézirat. Budapest.

L. Juhász (2023): *Ruszkik, haza! Adalékok Csehszlovákia 1968-as katonai megszállása szlovákiai magyar emlékezetéhez*. Notitia historico-ethnologica 7. Somorja–Komárom, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Kojanitz László (2020): *A történelmi interpretáció és az oral history az oktatásban*. In: Belvedere Meridionale, 32. évf., 4. sz., 16–33.

Körös Zoltán (2015): „Muszkaföldön”. *Felvidékiek visszaemlékezései a szovjet hadifogságra*. Elbeszélte történelem 3. Somorja, Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Körös Zoltán (2016): *Nyugati fogságban. Felvidékiek amerikai, brit és francia hadifogságban*. Elbeszélte történelem 4. Somorja, Történelemtanárok Társulása – Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Körös Zoltán (2019): „Ma este indulunk a frontra...”. *Felvidékiek naplói és memoárjai a második világháborúból*. Elbeszélte történelem 6. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.

Molnár Imre (szerk.) (2016): „Gyűlölködés helyett összefogás”: *Adalékok a két világháború közti csehszlovákiai magyar értelmiségi és diákmozgalmak történetéhez*. Elbeszélte történelem, 5. Somorja, Történelemtanárok Társulása–Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Popély Árpád – Simon Attila (szerk.) (2009): *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok (1989–1992)*. Elbeszélte történelem 1. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Popély Árpád – Simon Attila (szerk.) (2010): *A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok II. (1989–1992)*. Elbeszélte történelem 2. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Sági Norberta – Rigó Róbert (2011): *Az oral history lehetőségei az oktatásban*. In: Forrás, 43. évf., 7–8. sz., 243–256.

Simon Attila (szerk.) (2018): *Csak álltunk és sártunk. Az első bécsi döntés napjai a kortársak szemével.* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

W1 = Nem mindennapi beszélgetések 2022.
<https://www.youtube.com/playlist?list=PLxUoXzneg2q8dWzB0wWc9a53H6mf0A2te>
(Letöltés ideje: 2025. március 18.)

W2 = Életmesék gyűjtése. TANDEM, n.o. 2017. 06. 21.
<https://www.tandemno.sk/projektjeink/eletmesek-gyujtese> (Letöltés ideje: 2025. február 27.)

W3 = Dél-Szlovákia emlékezetét rögzíti a Fórum Kisebbségkutató Intézet. Napunk.sk.
<https://napunk.dennikn.sk/hu/percrol-percre/3304627/> (Letöltés ideje: 2025. február 20.)

Az *Életmesék*-könyvcsalád kötetei:

Molnár Kriszta szerk. (2014): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok a Csallóközből.* Komárom, TANDEM, n.o.

Molnár Kriszta szerk. (2015): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok Gömörből.* Komárom, TANDEM, n.o. – Aszta p.t.

Lukács Ágnes szerk. (2016): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok Pozsonyból és a Szenci járásból.* Komárom, TANDEM, n.o. – Aszta p.t.

Lukács Ágnes szerk. (2016): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok Nógrádból.* Komárom, TANDEM, n.o.

Lukács Ágnes szerk. (2017): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok a Bodrogból.* Komárom, TANDEM, n.o.

Molnár Kriszta – Szendi Tünde szerk. (2019): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok az Ungvidékről.* Komárom, TANDEM, n.o.

Molnár Kriszta – Szendi Tünde szerk. (2019): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok a Zoborvidékről.* Komárom, TANDEM, n.o.

Molnár Kriszta – Szendi Tünde szerk. (2020): *Kacsaringós élettörténetek. Sorsok és narratívák a Zoborvidékről.* Komárom, TANDEM, n.o.

Molnár Kriszta – Szendi Tünde szerk. (2022): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok a Mátyusföldről.* Komárom, TANDEM, n.o.

Molnár Kriszta – Szendi Tünde szerk. (2025): *Életmesék. Élő történelem-mozaikok a Vág és Garam köbéről.* Komárom, TANDEM, n.o.